Kenyeres Zoltán

Rezignáció

Csak a Hold fog tovább döcögni,
Mint majd a Föld is, ember nélkül
S a világ
Holdfényes torony-romok fölött
Mégis megbékül.

A *Torony az éjszakában* befejező szakasza ez, Ady 1914. július derekán írta. Még néhány nap volt hátra a háború kitöréséig. Király István, aki részletes elemzésben fejtette ki véleményét erről az egyébként ritkán említett versről, a természeti optimizmus versei közé sorolta: „Egy új típusú természet-, s világlátást indított útjára a *Torony az éjszakában* című költeményének tragédia fölött lebegtetett, holdfényes idillje." Mások, Kardos László, Bustya Endre más véleményen voltak, inkább valami borzongató vízió képét látták benne. Inkább a háború ember- és világpusztító riadalmát érezték ki belőle. „*Tán Holnap már vérrel meszelten / Fog csillogni istenes őrünk*" – szól az 5. versszak első két sora. Ez aligha természeti idill: tisztelve Király felkészültségét és koncepcióteremtő erejét, magunk sem az ő szövegértelmezésére hajlunk.

A befejező szakasz hangsúlya – úgy érezzük – az utolsó szón van: „megbékül". Ismeretes, hogy minden értelmezés azon fordul meg, milyen moduszt tulajdonítunk a hangsúlyos helyzetbe került szavaknak. Mi a „megbékülés" szó modusza: harag?, félelem?, irónia?, rezignáció? Vagy éppen a „Versöhnung" fogalma az, amelyből ki kellene indulnunk? Ez utóbbi kézenfekvőnek látszik, de a „magát magával megbékítő tudat" gondolata – bármilyen szerepe volt is korábban Ady *culte du moi*-jának – itt, ezekben az években már nem érvényesül. Ha már filozófiai analógiához fordulunk, akkor esetleg érdemesebb Kierkegaard-t fellapozni, mint Hegelt. Az 1914-től (a háború kitörésétől) kezdődően írott versekkel kapcsolatban talán messzebbre jutunk az olyan fogalmak megvizsgálásával, mint a harag – félelem – kétségbeesés – irónia – rezignáció. Ezek közül az irónia vizsgálata már meg is kezdődött, emlékszünk, az 1980–90-es években már tematizálódott az „ironikus Ady" (mint ahogy akkortájt szinte minden figuratív beszédre az irónia címkéjét ragasztották). Evvel szemben én úgy gondoltam azokban az években, hogy leginkább a „rezig-

náció" fogalmával lehet megjelölni Adynak az 1914 utáni verseit – ha nem is mindegyiket, de „fő irányukat" (ha egyáltalán lehet ilyesmiről beszélni). Választani kell a két – világra irányuló – beszédmodusz közül, mert az irónia és a rezignáció egymással ellentétes értelmű fogalmak. Nem lehetséges, hogy egy magatartás (a jelen esetben versmagatartás) egyszerre legyen ironikus is és rezignált is. Az irónia világtagadása keserűbb és radikálisabb a rezignációnál, az utóbbiban mindig jelen van, mélyen „benn", elzártan ugyan, de érzékelhetően az értékeknek egy egész megőrzött sora. Az irónia kizárólagos magatartás, már harag, félelem és kétségbeesés sincs mellette. A harag, a félelem és kétségbeesés azonban ott maradhat a rezignáció mellett. A „desperáltság" éppenséggel társulhat a rezignációhoz. Halgassuk meg, mit mond erről a „Rezignáció lovagjának" szerzője?

Vegyünk egy megbízhatónak látszó, jó fordítást. A *Vagy-vagy* angol változatában olvassuk (fordította: David F. Swenson és Lillian Marvin Swenson, Anchor Books, 1959): „In the instant of despair this distinction (= a világ és a lélek szétválásáról van szó. K. Z.) is manifest, and then all depends upon how many despairs. For, as I have expounded this in a previous passage dealing with every aesthetical view of life, it is despair to gain the whole world, and to gain it in such a way that one suffers demage to one's soul, and yet it is my sincere conviction that it is a man's true salvation to despair. Here again is manifest the importance of willing one's despair, of willing it in an infinite sense, in an absolute sense, for such a willing is identical with the absolute resignation." (Vol. II. p. 225)

Kierkegaard megkülönbözteti a végtelen kétségbeesést és a véges kétségbeesést, s az előbbit azonosítja az abszolút rezignációval. Ezt a fajta rezignációfogalmat már a fogalomelemzés megfelelő eljárásait követve talán rá tudjuk vetíteni a szóban forgó Ady-versre, és ez lehet egyik kiindulópontunk. Előbb azonban el kell oszlatnunk a gyanút, hogy hátha mégsem pontos az angol szöveg, túlságosan is könnyen és egy csapásra a kezünkre jár.

És íme, a magyar fordítás (Dani Tivadar munkája, Bp. 1978.) a következőképpen hangzik: „A kétségbeesés pillanatában megjelenik a szétválás, és most azon fordul meg a dolog, hogyan esik kétségbe az ember; mert – mint fentebb mindenféle esztétikai életszemlélettel kapcsolatban kifejtettem – kétségbeesés megnyerni az egész világot, méghozzá úgy, hogy kárt vallunk lelkünkben; mégis az a legmélyebb meggyőződésem, hogy egy ember számára a kétségbeesés jelenti igazi megmenekülését. Itt ismét megmutatkozik a kétségbeesés akarásának jelentősége, végtelen értelemben, abszolút értelemben való akarása, mert az ilyen akarás azonos az abszolút odaadással." (846. old.)

Ezen a ponton zavarba jövünk, a két fordítás – sajnos – éppen keresett kifejezésünkkel kapcsolatban ajánl fel eltérő értelmezést: a rezignáció és az odaadás, bizony nagy távolságban van egymástól. Gyaníthatjuk, az egyik fordító alighanem elvétette (alaposan elvétette) az eredeti értelmet.

Összehasonlításul vegyük kézbe a német változatot: „Hier zeigt sich wiederum, welche Bedeutung es hat, seine Verzweiflung zu wollen, sie in unendlichen Sinne, in absolutem Sinne zu wollen, den ein solches Wollen ist eins und dasselbe mit dem absoluten Übergabe." (*Entweder, oder*, Düsseldorf, 1959, II. 235.)

Ez a fordítás a magyarral egyezik meg, és nem rezignációról beszél, hanem odaadásról. A döntő szó persze Kierkegaard-é, üssük fel az eredeti szöveget (még ha nem tudunk is dánul), az *Enten – Eller* 1996-os kiadásában az idézett helyen (2 band, p. 205) következőt olvashatjuk: „…identisk med den absolute Hengivelse."

Ez el is dönti kategória-analitikus verselemző kísérletünk sorsát. Zsákutcába jutottunk. A *Vagy – vagy* idézett helyével nem megyünk sokra. Elképzelésünkbe beleilleszkedett volna a rezignáció szó, de az odaadás, a devóció nem illik bele. A magyar, a német és persze a dán szöveg alapján nem is lehet megérteni, hogy az angol fordítás miért nem a „devotion" szót alkalmazta, ami jobban megfelelne az „odaadás"-nak, az „Übergabe"-nak és a „Hengivelse"-nek.

De mit is jelent a dán szó, a „Hengivelse"? Az angol-dán szótár azt feleli, hogy „submission". Ez nem egészen azonos sem a magyar „odaadás", sem a német „Übergabe" hétköznapi jelentésével, de azért nem azonos a rezignációval sem. A szócikk még hozzáteszi: „hengiven" annyi, mint attached, devoted. A „Deres hengivene" megfelel az angol Yours affectionately, Yours sincerely kifejezéseknek.

A „submission" azonban – talán! – áthidaló jelentés lehet a devóció és a rezignáció között. Erre ad némi esélyt a *Grand Larousse*, amely a „Resignation"-szó egyik jelentését emígy határozza meg: „action de se soumettre à la volonté de Dieu". Hasonlóképpen azonosítja a *Merian-Webster*On Line a „quality of beingresigned"-t a „submissivness"-szel. A *Webster Dictionary* 1913-as kiadásában találjuk: „resignationtothewill and providence of God". Ha tovább kutakodunk, azt találjuk, hogy a régebbi angol nyelvben nemcsak vallásos, a devócióhoz hasonló értelemben használták a rezignáció szót átadásként, odaadásként, hanem valamilyen tárgy átadásaként, odaadásaként is. Amikor II. Richard fölteszi a kérdést: „To do what service am I sent for hither?" – York így válaszol:

To do that office of thine own good will
Which tired majesty did make there offer,
The resignation of thy state and crown
To Henry Bolinbroke.

(Rich. II., Act IV, scene 1, 176.)

Amit Somlyó György így fordított:

Hogy végrehajtsd itt önnön tervedet,
Mire a fáradt fenség késztetett,
Átadva országod és koronád
Bolinbrook Henrynek.

(Tudniillik, Shakespeare a leendő IV. Henrik nevét eredetileg Bulenbrooknak írta. A magyar fordítás érdekes módon megőrizte a két „o"-t, de az „u"-t már a modern angol kiadások szerint „o"-ra változtatta.)

A magyar, angol, német, dán, francia szavak és szómagyarázatok után ideje megkérdeznünk a latint, végtére a „rezignáció" latin eredetű szó. Meg is találjuk a középkorban. Kempis Tamás *De imitatione Christi*-jében több helyen is szerepel. A Caput VIII. fejezet-előzője a következőképpen hangzik: „De oblatione Christi in cruce et propria resignatione". Pázmány Péter fordításában: „Krisztusnak a keresztfán maga bemutatásárul, és mi magunknak Istenre hagyásárúl. „A szövegben: Qiud magis a te requiro, quam ut te studeas mihi ex integro resignare?" Pázmánynál: „Mit kívánok én tőlled inkább annál, hogy magadat éppen reám bízzad?" (Kempis Tamás: *Krisztus követéséről*, Bp., 1943., 498–499.) A húsz kötetes *Oxford Dictionary*-ban, ilyen példákat találunk a latinból való régi fordítások szövegében: „Of pure resignation of mannys self"; „If they make a hole resygnation and a dayly oblation of themselfe."

Ezek után alighanem vissza lehet vonnunk a fölmerült gyanút, és menetsítenünk kell a két angol fordítót a félrefordítás feltételezése alól, amikor az eredeti „Hengivelse" legjobb megfelelőjét keresve a „rezignáció" régi fogalmához fordultak. A rezignáció a középkori latinban és ezen keresztül a középkori felfogásban nem állt olyan távol attól, amit a mai magyar „odaadásnak", a német „Übergabe"-nak nevez. Csak arról van szó, hogy az angolban a régi értelem elevenebben él máig, mint a magyarban, ahol az a jelentés, amelyet Pázmány még beleérzett Kempis Tamás szövegébe, már elhomályosult. Az angol fordítók a szövegnek nemcsak lexikális jelentését, hanem devócionális (amit Pázmány következetesen „ájtatos"-nak fordít) hangulatát is figyelembe véve pontosan írták a megfelelő helyre a rezignáció szavát.

Visszatérve Ady versére, egy majd talán megírandó, vagy talán soha meg nem íródó részletesebb elemzés feltevésekén azt lehet javasolni, hogy a „megbékélés” jelentésébe (szarkasztikus!, figuratív jelentésébe) vonjuk be a kétségbeesés kierkegaard-i értelmét és az abból következő rezignációt. Úgy is, mint valami odaadást, benső megőrzést, megőrzését bizonyos értékelképzeléseknek, melyek mégiscsak vezették (mondanám: vezérelték) Adyt.

2004

Megjelent: Kenyeres Zoltán: Írók, költők, fogalmak – Esszék, tanulmányok Hungarovox Kiadó, 2024.